

Ali Haydar'ın “Kosova Meydan Muharebesi” Adlı Risalesinin Çeviri Metni

Adnan ADIGÜZEL - Celalettin MERT*

TAKDİM

Bu çalışmada Ali Haydar'ın, İstanbul Ebu'z-Ziya Matbaasında 1328/1910 yılında yayınlanan “Kosova Meydan Muharebesi”¹ adlı Osmanlıca olarak yazılmış makalenin çeviri yazısını hazırlayarak sunacağız. Böylece bu önemli savaş hakkında akıcı bir üslupla verilmiş bilgileri, Türk okuyucusuna Latin harfleriyle okuma imkanı sunmuş olacağız.

Bu çalışmanın müellifi olan Ali Haydar, bu eserinde yer verdiği ‘İfade-i Mahsûsa’ başlığı ile kendisi hakkında bir nebze malumat vermiştir. Bu anlamda o, Kosova Savaşı'nın olduğu bölgede doğup büyüdüğünü ifade etmiştir. Yine bu yazısının başlarında Bursa milletvekili (meb'usu) Binbaşı Bursalı Mehmed Tâhir b. Rıf'at² için, “Muhterem Hocam (hâce-i muhteremim)” ifadesini kullanmıştır. Söz konusu Mehmed Tâhir ise 1865-1925 yılları arasında yaşamıştır. Buradan hareketle Ali Haydar'ın yaşadığı dönemle ilgili bir parça bilgi sahibi olmaktayız.

Kolağası Ali Haydar'ın Kosova Meydan Muharebesi dışında başka bir eseri olup-olmadığı konusunda da bilgi sahibi değiliz. Müellif, bu yazısının

---

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü - Eskişehir Seyitgazi Karaçalık Camii İmam, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu

¹ Bu risalenin başında müellifin adı Ali Haydar için Beyoğlu Jandarma Taburu Kumanandanı Kolağası Ali Haydar olarak yazılmıştır. Risale, Matbaa-i Ebu'z-Ziya'da, 1328/1910'da Kostantiniyye'de basılmıştır.

² Mehmed Tahir Bey 1861 yılında Bursa'da doğmuş, askeri eğitim görmüş, Osmanlı ordusunda birlik komutanlığı ve askeri mahkeme üyeliği yapmıştır. Mehmed Tahir Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde yer almış, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda 1908-1911 yılları arasında Bursa mebusu olarak görev yapmıştır. 1911'de tekrar orduya dönmüş, 1914'te yarbay rütbesiyle emekli olmuş ve 1925 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Bkz. Ömer Faruk Akün, Bursalı Mehmed Tahir, *DİA*, VI, 352-356.

mukaddimesinin sonunda kendisini ‘Beyoğlu Jandarma Taburu Kumandanı Ali Haydar’ olarak ifade etmiştir.

Kolağası Ali Haydar, bu eserinde Kosova Meydan Savaşı’nın yapıldığı coğrafyayı çok iyi bildiğini göstermektedir. Müellifin aynı zamanda asker kökenli olması da askerî bir olayı anlaşılır bir dille, en iyi şekilde anlatmasına katkıda bulunmuştur.

Kosova Savaşı adlı bu çalışma, müellifin muhterem hocam dediği Bursa Milletvekili Binbaşı Bursalı Mahmud Tâhir b. Rıfat’ın yazdığı sunuş mahiyetindeki bir kısım ile başlamıştır. Mahmud Tahir yazara ve onun bu eserinin önemine vurgu yapmış ve Kosova kelimesinin kökeni üzerinde durmuştur. Yine, bu savaşta Osmanlı ordusunun ortaya koyduğu üstün başarısını bütün Osmanlı gençlerine anlatmanın önemini vurgulamıştır.

Müellif Ali Haydar ise, ‘İfâde-i Mahsûsa’ başlığı altında eseri niçin kaleme aldığını anlatmıştır. Bu bağlamda, olayları düşmanlık duygusundan uzak, objektif bir şekilde anlattığını belirtmiş, tarihle coğrafyanın çok sıkı bir irtibatı olduğunu ve tarih konusunda bir şey yazacak kişilerin mutlaka olayın geçtiği yeri görmeleri ve tanımaları gerektiğini ifade etmiştir.

Yazar, eserinin mukaddimesinde ise, devletlerin tarihlerinde savaş tecrübelerinin olduğunu, bu savaşları bir okul olarak kabul etmek gerektiğini ve iyi bir komutan olmanın yolunun da savaşları iyi tahlil etmekten geçtiğini belirtmiştir. Kosova Meydan Muharebesi’nin yapıldığı mekanın kendisinin doğup büyüdüğü ve daima gelip geçtiği yol üzerinde bulunduğunu ifade etmiştir. Müellif bu savaşın dünyanın en meşhûr savaşlarından biri olduğunu belirtmiştir.

Burada çeviri metnini vermeye çalışacağımız bu eser, yedi bölüm olarak tasarlanmıştır. Eserin, bugün içinde bulunduğumuz siyasi, askerî ve sosyal duruma bakarak karamsarlığa kapılmamak, bu durumun geçiciliğine inanmak, gerekli gayretler ortaya konulduğunda tarihteki başarıların tekrarının her zaman mümkün olduğuna inanmak anlamında katkı sağlayacağına inanıyoruz. Zira, burada anlatılan Kosova Meydan Muharebesinde tarih boyunca çok defa karşı karşıya olduğumuz çok güçlü, asker sayısı bakımından kat kat fazla bir kuvvetle savaşılmıştır. Anadoludaki birçok beyliğin Osmanlılarla birleşmesiyle oluşan 40.000 kişilik Osmanlı ordusu karşısındaki güç, Sırp lider Lazar’ın başını çektiği, Macar, Eflak, Hersek, Sırp, Latin, Bosna ve Bulgar askerlerinin katılımıyla oluşan

200.000 kişilik bir Hıristiyan müttefik ordusudur. Sonuç olarak bu zafer, o dönemin balkan Hıristiyan milletlerinin Haçlı birliğine karşı, Osmanlılar liderliğinde Karaman, Kastamonu, Hamîdeli, Menteşe, Teke ve Germiyan gibi birçok beyliğin askerlerinin katılımıyla kazanılmış bir zafer olma özelliği taşımaktadır. Yani zafer Müslüman Türklerin güçbirliği ile kazanılmıştır.

Müellif metnin son kısmında Kosova Ovası'nı duygusal bir anlatımla gözümüzde canlandırmaya çalışmıştır. Metnin sonunda ise Balkanlarda, Selanik, Manastır ve Kosova gibi yerlerde II. Abdulhamid'in istibdadına karşı hürriyet nurunun ortaya çıkmasından bahsederek, II. Abdulhamid'e olan muhalefetini dile getirmiştir. Ancak, şu acı bir gerçektir ki, II. Abdulhamid'in düşürülmesi ve II. Meşrutiyetin başlamasıyla elde edilen hürriyet günleri pek kısa sürmüştür. Bu yazının 1910'da yayınlanmasından iki yıl sonra Balkanlar tamamen Osmanlı'nın elinden çıkmıştır.

Bu risalenin Osmanlıca aslına İSAM Osmanlıca Risaleler veri tabanından ulaşmak mümkündür. Çalışmamızda risalenin Latin harflerine çevrilmesi yanında gerekli görülen yerlerde dipnotlarla açıklamalarda bulunulmuştur. Bu dipnotlarda kullanılan dile bakarak, müellifin dipnotundan ayrılabilir. Yine metinde geçen hicrî tarihlerin sonrasına kesme işareti konularak miladi karşılıkları eklenmiştir. Metinde birçok bölgesel yer adı geçmektedir. Yer adlarının okunmasında ve diğer okumalarda hatalı okuma ve yazmalardan dolayı şimdiden okuyucuların affını diliyoruz. Faydalı olması dileklerimizle...

KOSOVA MEYDAN MUHAREBESİ

(s. 3) Hâce-i muhteremim efâdıl-ı muharrîrinden³ Bursa meb'ûsu Binbaşı Tâhir Bey Efendi tarafından ihdâ buyrulan takrizdir:

---

³ Bursalı Mehmed Tahir Bey'in çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Osmanlı Müellifleri* (üç cilt), *Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri*, *Terceme-i Hal ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî*, *Müverrihîn-i Osmâniyeden Âli ve Kâtib Çelebi'nin Terceme-i Halleri*, *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih*, *Ulemâ*, *Şuarâ*, *Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli*, *Müntehabât-ı Masâri'* ve *Ebyât*, *Delîlü't-Tefâsir*, *Kırım Müellifleri*, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, *Siyâsete Mûteallik Âsâr-ı İslâmiyye*. Akün, *DİA*, VI, 456-461.

Kosava Meydan Muharebesi, birkaç asırlar müteselsil bir surette devam eden muzafferiyât-ı Osmanîye'nin en parlak bir mukaddimesini teşkil eylediği cihetle târih-i askeriye-i Osmanî nokta-i nazarından büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Osmanlılar, teşkilat-ı askeriyelerinin ma'kuliyetini, terbiye-i ma'neviyelerinin mükemmeliyetini, tertibat-ı ta'biyeviyelerinin metanetini bu meşhur meydan muharebesinde tecrübe etmişler, muhterem ve kahraman padişahlarını bu büyük meydan muharebesinin şanlı günlerinde gaib etmek felaketine düçar olmuşlardır.

Kosava Meydan Muharebesi, târih-i Osmanîyenin en parlak bir mukaddime-i muzafferiyatıdır. Bu muharebenin bütün menâkıb-ı hâmaset-i intimasını, bütün safahât-ı şecâatnümâsını zâbitlerimize (s. 4) askerlerimize, evlatlarımıza öğretmek, onların kalbinde Osmanlılık muhabbetini kökleştirmek, milletin hâtırat-ı ma'sûme-i celâdetini Kosova ovalarının mâ(v)i ufuklarına doğru tevcih etmek bizim için mukaddes ve vâcibu'l-ımtisâl bir vazifedir.

İşte bugün vazife-i hamîyyeti, ordumuzun değerli zabıtânından Kolağası Haydar Efendi ifâ ediyor. Eser, Kosova muharebesinin safahât-ı mütevâliyesine dâir pek kıymetdâr ma'lûmât câmi'dir. Fakat tarihimizin en mühim bir fasl-ı garra-yı muzafferiyetini teşkil eden bu büyük meydan muharebesinin sâha-i cereyânı hakkında ma'lûmât-ı lisânîye ve iştikâkiye i'tası da lazımdır, zannederim.

Bu babda i'tâ edilecek ma'lûmât, eski Osmanlıların esâmi-i bilâdı ne sûretle tebdil veya tahrîf ettiklerine ufak bir rehber teşkil edebilir. Tetebbuât-ı âcizâneme göre guzât-ı Osmanîye Rumeli kıt'asını feth ve istilâ ettikleri zaman, mevcut esmâ-i bilâd vesaireden bazılarını ya mensubu oldukları elsineden hakkıyla mukabilini bularak tercüme etmişlerdir. Mesela:

'Belu, Pulya' kelimesini 'Akova' ile

'Beluğrâd' kelimesini 'Akhisar' ile

'Çernovuda' kelimesini 'Karasu' ile

'İstaraplânîna' kelimesini 'Kocabalkan' ile tercüme ettikleri gibi.

(s. 5) Bazılarını da cüz-î tahrîf ederek kabul etmişlerdir. Mesela:

'Üsküpya' kelimesini 'Üsküb'e

'Anderînpol' kelimesini 'Edirne'ye

'Tesâlünîk' kelimesini 'Selânîk'e tahrif ettikleri gibi.

Bazılarını da külliyyen tebdîl etmişlerdir. Mesela:

'Velez' kelimesini 'Köprülü'ye

'Bitulya' kelimesini 'Manastır'a

'Lârisa' kelimesini 'Yenişehir'e tebdîl ettikleri gibi.

Bazılarını da aynen kabul eylemişlerdir.

Bu mukaddimeciği serdetmekten maksat yapabildiğim tetkikâta nazaran 'Kosova' kelimesini şerh ve îzah eylemektir.

Şöyle ki: İslav lisanındaki 'ovo' edatı hemen ekseriyetle bir ism-i âme ve bazen de bir ism-i hâs ile bir sıfata ilave olduğu halde nispet ve tahsîs ma'nâlarını mütezammin olarak bir takım esmâ-i mürekkebe husûla getirir. Ezcümle:

Diken manasını mütezammin 'tarîn' ile birleşerek dikenlik ve dikenli manasına gelen Tirivanova ve muhaffefi tirnuh ve armut ma'nâsına mütezammin olan 'karûş'ya ile birleşerek armutlu ve armutluk ma'nâsına gelen kuruşvu (s. 6) ve muhaffefi kurşuva ve beyaz ma'nâsını mütedammin olan 'belu' ve 'beluva' vesâire gibi 'İslav' lisanının bu misillü terkibâtı meydanda iken lisân-ı mezkûre âşinâ olmayan bazı Osmanlı müverrihîn ve coğrafîyyûnı, ihtimal ki işbu 'ovu' kelimesini Türkçedeki 'ova' ma'nâsına alarak Anadolu'da tesmiye ettikleri 'Çukurova' ve 'Yabanova' vesaire gibi esmâ-i mürekkebe teşkîl etmek fikriyle 'İslav' lisanının 'ovu'sıyla, Türkçe'nin 'ova'sını buluşturmışlar veya bu kelimelerin telaffuzca: yakınlığından naşî her nasılsa lâkaydâne davranarak 'ovu' ile nihayetlenen 'ova' ya tahvîl etmiştir. İşte beyân-ı sadedinde bulunduğumuz Kosova kelimesi de o kabîl bir 'İslav' kelime-i mürekkebesidir.

Bu kelimenin terekübüne dair vârid-i hâtır olan vecihlerden birincisi: 'Kusa' İslav lisanında kabaca ot vesaire biçmeğe mahsus bir alet-i kâtî'a olup 'Kosova' sahrası ise ekseriyeti i'tibariyle otlaktan ibaret olduğuna nazaran 'kusa' ile 'ova'nın terekübünden meydana gelip, biçilecek mahal ma'nâsını mütezammin olan, Kosova kelime-i mürekkebesinden olması iktiza eder. Lakin daha ziyâde i'timad ve ihticâca salih olan ikinci vecih olup bu dahi ber vech-i âtî tahlîl edilebilir. Şöyle ki:

(s. 7) Nihayeti hafif bir surette telaffuz olunan ‘k’ ve ‘ç’ ile müntehâ olan ‘kosovik’ veya “kosovîç” ve bunların muhaffefi bulunan Kosova kelimesi İslav lisanında envâ’ı tuyurdan ‘kara tavuk’ denilen kuş ma’nâsına olup ‘lek’ ve ‘lak’ ma’nâlarını müfîd ‘ova’ kelimesinin ilâvesiyle kara tâvuğu çok bulunan mahall ma’nâsını husûla getirir ki fi’l-hakîkâ el-yevm dahî mezkûr kuşların Kosova sahrasında kesretli bulunmalarıyla da sâbit olduğu gibi Fransızca olarak ‘1892’ sene-i milâdiyesinde Almanya’nın ‘Guta’ şehrinde tab’olunan meşhûr ‘Justus Perthes’ umûmî atlasının Rumeli şibh-i cezîresini mübeyyin olan 29’uncu sahifesinde Kosova sahrası Fransızca da ‘kara tavuk sahrâsı’ ma’nâsını ifâde eden ‘Champ de Merle’ (Şân dö Merle) diye mezkûr ve muharrir olduğu gibi Fransız hukemâ ve coğrafîyûndan meşhûr ‘Buyya’nın⁴ ‘Lugât-ı Târihiye ve Coğrafya’sında da bu vecihle ma’ruf olduğuna nazaran bu vechin her halde şâyân-ı kabul olacağı rûnümâ olur.

Ba’zı Osmanlı erbâb-ı kalemi de ‘büyük tabl’ ma’nâsına olup ‘kös’ ismiyle zebânıd olarak eski muhârebâtımız âvânında çalındığı gibi o şanlı muhabereimizde dahî hiç (s. 8) şüphe yok çalınan ‘kös’ ile ‘ova’ dan mürekkebe ‘kösova’ ya’ni kös zaferin çalındığı ova ma’nâsına geldiğini; bazıları da Orhâniye Boğazı’ndan Mitreviçe’ye kadar dolu on üç on dört saatten ibâret olan ‘Kosova’ sahrasının az ağaçlık olmasını ve cesâmeti nisbetinde hâsilât verememesini nazarı mütâlâ’ a alarak; veya düşmanın maksadı akîm kaldığı mahalden kinâye olarak ‘köse ova’ olduğunu; bir takımları da Piriştina ile Gılan arasında vâkı olup o vakitler cesâmet ve ehemmiyeti hâiz olan ve Türkçe’ye ‘yenibayır’ veya ‘yenitepe’ mukâbiliyle tercüme olunabilen ‘Nuvaberda’ kasabasına güyâ Osmanlılar tarafından Kosova tesmiye olunduğu cihetle ahîran, bu ismin birkaç dağ-ı âşuru olan umum-ı sahrâya şumûli olmak üzere tevsîm edildiğini dermeyân etmek isterlerse de, iştikâk ve tereküb-i lisân kâide-i selîmesine ittibâan vech-i sâninin ya’ni, ‘kara tavukluk’ ma’nâsının kabûlü muktazîdir zannındayım.

İşte âcizlerinin ‘kosova’ kelimesi hakkındaki tetkîkâtım bundan ibârettir. Ve bu tetkîkâta da eşedd-i ihtiyâç vardır.

Kosova ovası pek büyük orduların musâdamât-ı (s. 9) müthîşelerine meşher olmuştur. Husûsuyla bu eser-i nefîsde ta’rîf ve tasvîr edilen meydan muharebesi, âlem-i askerîde büyük bir ehemmiyet kesbeylemiştir. Binâenaleyh târihimizin en

⁴ Osmanîca metinde “بوي يه” şeklinde yazılan bu isim, Dictionnaire Universel d’Histoire et de Géographie adlı eserin müellifi Bouillet olabilir.

şanlı bir vak'a-ı celâdetini tetkikât u tettebbuât-ı amîka netîcesinde tahrîr ederek vatana ve orduya hidemât-ı fevkalâde ibrâz eylediğinden dolayı bu eser-i nefîsin muharrir-i zî iktidârını tebrîk eder ve vatanımızın en parlak bir destân-ı muzafferiyetini ihtivâ eden bu eseri bütün Osmanlılara tavsiye etmeyi vecîbeden addeylerim.

Bursa Meb'usu, Binbaşı Bursalı Mahmud Tâhir b. Rıf'at.

(s. 10) İFÂDE-İ MAHSÛSA

Târih-i millîmize büyük bir şân ve şeref bahşeden Kosova Meydan Muharebesi'ni bütün safahâtıyla tasvîr eden şu eser-i nâçiz, gayet bîtarafâne yazılmıştır. Münderecâtında garazkârlıktan hiçbir eser yoktur. Bu eseri daha tafsilatlı yazmak da mümkündür. Fakat târihlerde bu vak'a-i muazzama hakkında pek çok rivayet mevcut olduğundan tekrardan ictinâben muhtasar olması iltizâm edildi.

Ancak mefâhir-i milliyemizden olan bu vak'aya dair târih-i harbin zabtedemediği bazı malûmat-ı târihiyeyi bulup yazmağa muvaffak oldum ki, bununla târih-i harb-i Osmaniyeimize bir iki yaprak olsun ilave etmiş olmakla bir hizmet-i nâçizânede bulunacağımı ümit ederim.

Bu vesâiki istihsâl etmekle târihin coğrafyaya şiddet-i irtibatını anladım; târihin mutlaka gezildikten görüldükten sonra yazılması lazım geleceğine kâni' oldum.

Bu mâlumâtı nasıl edindiğimi arzedeyim: Arnavutlar (s. 11) pederlerinden müntakil rivâyât-ı müfthire-i târihiyeyi hıfz etmekte en ziyâde ileriye giden akvâmdandır. Hatta Arnavutluk'ta bugün yüzlercesine hâtirâ-i inâmda muhâfaza edilmiş târihi hikayeler, destân-ı zaferler mevcuttur. Kosova sahrâsında meskûn Arnavutlar pek mukaddes addettikleri bu muzafferiyetimizi dâima çocuklarına nakl u rivayet etmekle müfthirdirler. Diyebilirim ki, orada küçük büyük herkes bu muharebenin müverrihidir. Kime sorulsa Sultan Murad'ın geçtiği, konduğu, harbettiği, şehit olduğu yerleri gösterir.

İşte ben de bu mâlumâtı, bu rivâyâtı bütün bu yerleri gezerek, iltikât ederek târih-i millîmize ve bilhassa târih-i askerimize nâçizâne bir hizmet ifâsına çalıştım.

Beyoğlu Jandarma Taburu Kumandanı Kolağası Ali Haydar

(s. 12) MUKADDİME

Târih-i harb, bir kavmin hüccet-i tefâhürüdür. Ne kadar meşhûr kumandanlar, askerler, gelmiş geçmiş ise hepsi, târih-i harb sayesinde muhâfaza-i şân u kemâl eylemişlerdir.

Bu sayededir ki, ziya-yı fâtihâneleriyle dünyayı işrâk eyleyen Hüdâvendigârlar, Yıldırımlar, Fatihler, Yavuzlar gibi dâhilerimiz, Musa b. Nusayrlar, Tarık b. Ziyadlar, Selehaddîn Eyyûbiler gibi şân-ı İslamiyet'i i'lân eden meşhûr serdârlarımız, ef'âl-i cihangirâneleriyle bütün Osmanlılar'a numûne-i kemâl bir mâhiyet-i uzmâyı hâizdirler.

Târih-i harb bir mekteb-i âli-i askeriyedir. Bir asker o feyzgâh-ı meâlîde mâlûmât-ı askeriyyesini ikmâl eder.

Edvâr-ı sâlifedeki büyük kumandanların esfâr u harekâtını ve esbâb-ı muzafferiyâtını tetebbu' ederek tavsi'-i mâ'lûmât ve tezyîd-i tecârüb etmek için, bir asker en müsâit zamanlarını târih-i harb mütâla'asına hasretmelidir.

(s. 13) “İyi kumandan olmak için târih-i harbi kemâl-i dikkatle mütala'a ediniz, tekrar mütala'a ediniz...” sözleri Napolyon'un daima vird-ü zebâniydi.

Hâsılı târih-i harb bir merci'-i umûmi-i askerîdir. Bütün efkâr-ı âliye-i askeriyeye erbâbının netâyic-i tetkikât ve icrââtını bilâ-istisna her askerinin pîşgâh istifâdesine va'zeder.

* * *

Bu risale-i nâcîz, dünyanın meşhur muharebelerinden olan 'Kosova Meydan Muharebesi'ne dâirdir. İhtiva edeceği rivâyât hakkında pek çok âsâr-ı târihiye mevcut ve bâhusûs bu azîm vak'ayı tasvîre iktidarım mefkûd ise de, buna cür'etim işbu vak'anın cereyân ettiği yerler doğup büyüdüğüm yerler olduğu ve bu sebeble ekseriyâ güzergâhım bulunduğu cihetle oralardan her gelip geçtikçe beni bu yolda icâle-i kaleme sevk ettiren bir tazyîk-i ma'nevîye tamamiyle mağlûb olduğumdandır.

Ümit ederim ki, her Osmanlı kalpleri şu eser-i nâçizde bir beva hakikat, bir şem-i milliyet istişmam ederler...

(s. 14) KOSOVA MEYDAN MUHAREBESİ

I.

Kosova denildiği zaman fikir, sür'at-i ziyâ gibi bir anda beş yüz bu kadar senelik tabakât-ı zalâm-ı mâziyi çak ederek Hüdâvendigâr nam, celîlu'l-unvanını hâiz bir padişâh-ı muazzamın at sırtında, vâsi' bir sahrânın sehâib-i zulmânı gibi bütün ufuklarını kaplayan düşman alayları içinde yalın kılıncıyla bârika-i semâyı mehâbet olan bir cengaver-i şöhret şîâre teveccüh eder.

Fütühât-ı azîmesiyle devlet-i ebed müddet-i Osmaniye'nin şân u şevketini defâten mertebe-i kemâle îsâlından dolayı Osmanlı pâdişahlarının birincilerinden olan Sultan Murad Han-ı evvel hazretleri 726(1326 m.) sene-i hicriyesinde gehvâre-i zib-i şühûd olup 761/1360 senesinde taht-ı Osmaniye'ye nebâhat-ı bahş-i iclâl olmuşlardır.

Aksâ-yı âmâl-i şâhâneleri, pederleri Sultan Orhan Gazi Hazretleri'nin Avrupa kıt'asında açmış olduğu (s. 15) sahâ-i fütühâtı tevsî' ve bu sûretle Osmanlıların bu kıt'adaki hâkimiyetini te'mîn etmekte.

Otuz bir sene devam eden zaman-ı saltanatlarında otuz yedi gazâ-yı ekberde i'lâ-yı livâ-yı galibiyet eyledi.

Asya'yı suğradaki Rum Devlet-i Selçukiye'sinin enkâzı üzerinde müteşekkil eczâ-yı müteferrika-i İslamiyeyi livâ-yı nusret ihtivâ-yı Osmâni altında tevhid, Avrupa'da vücûd-ı hümayunlarını kahramanlar gibi fedâ etmekle Osmanlıların bu kıt'adaki hâkimiyetini te'mîn ve te'yid eylemiş oldu.

Hüdâvendigâr Gazi, bidâyet-i emirde Rumeli kıt'asında icra-yı fütühata niyet eylemişlerdi. Fakat daha lüzûmu kadar asker cem'ine muvaffak olmadan Anadolu'da Karamanoğulları baş kaldırdılar. Şehriyâr-ı âli-tebâr, Karamanlıların izhâr-ı husûmet etmesi üzerine fevkalade müteessir olmuş idiler. Çandarlı Kara Halil Paşa'nın ayn-ı hikmet olan: 'Padişahım! Karamanlıların hareketi, husemâyı İslamiyeye adeta îâne demektir. Şer'an gazâdan evvel onların işini bitirmek iktiza eder.' sözlerine ittibâ'an Karamanlıların te'dibine karar verildi.

Bunun üzerine Karaman ordusunu üç hafta içinde perişan ve birkaç kal'a ile beraber Ankara şehrini zabt ederek bu gâileyi bertaraf etmiş oldular (762/1361). (s. 16) Artık bu tarihten sonra Sultan Murat öteden beri caygîr-i zamirleri olan Rumeli kıt'asının kemâl-i keremi ile fethine ibtidâr eylediler.

Evvelen Hacı İlbeyinin taht-ı idaresinde bir kol Keşan, Çorlu, Burgaz, Dîmetoka kalelerini ve Edirne şehriyle yeni ve eski Zağra ve Filibe gibi mevâki'i mühimmenin feth u zabtına muvaffak oldu (763/1362).

Osmanlıların böyle az bir zaman zarfında pek çok yerler fethetmesini, hem civâr hükümetler çekemediklerinden Papa Beşinci Urban'ın teşvikiyle Macar, Sırp, Eflak kralları ma'iyetinde bir ehl-i salîb ordusu bu yeni fetihlerimizin üzerlerine atıldılar. Fakat az bir zaman zarfında fenâ halde hezîmete dûçar oldular.

Müahharan Şehriyâr-ı Gâzi Edirne'ye geçerek Yenice, Güzelağaç, Yanbolu, İhtiman, Samako, Karinâbad, Hayrabolu, Süzebolu, Aydos ve müteâkiben Bigerhisar, Kırkkilise, Vize muzafferyât ve fütûhâtını ta'kib ve idâre etti. Vize Kal'ası'nın sukûtu ise İstanbul imparatoruna ilk acı bir darbe oldu.

Hüdâvendigâr hazretleri bu kal'anın elden çıkarılmamasına fevkalade i'tinâ ve teyakkuzda bulunmuştu: Hattâ İstanbul (s. 17) imparatoru mezkûr kal'ayı istirdâda hayli zorlanmış ise de muvaffak olamadıktan başka İstanbul'a dört saat mesafe kalıncaya kadar bütün mevâki'-ı kal'aları da Osmanlılara terke mecbûr kalmış idi 769-770/1368-1369.

* * *

772/1371 senesinde Hüdâvendigâr Hazretleri Sırbistan'ın fethine azîmet ettiler. O vakit Sırbistan şimdikininki birkaç misli vus'at ve kuvvetinde bir devlet iken Sırp kralı Lâzâr hücum-ı Şehriyârîyi haber alır almaz, bütün ehâlisini dağlara çekerek, kasaba ve köyleri yakarak gizlenmekten başka bir çare-i halâs ve selâmet bulamamıştı.

Osmanlı askeri, o zamanın usûlünce dört ay mütemâdiyen Sırbistan'nın gârreti ve Sırpıların tahrîsi ile meşgûl buldukları sırada meşhur Nîş Kal'ası'nı anveten zabtettiler.

Sultan Murad, bundan sonra her türlü galebât u muzafferyâtı ordusunun teşkilatında, askerinin tensikâtında aramağa başladı.

Pederleri zamanında ihdâs olunan yeniçeri askerini yeniden tensik ve ıslah ederek Osmanlıların ordu-yı dâimîsini teşkil ve sipâhi nâmıyla bir sınıf süvâri dahî icâd (s. 18) edip bu vechile ordusunu mükemmel bir hale ifrâğ etmiş oldu. Bu sipâhi askeri bölükbaşı taht-ı kumandasında olarak süvâri bölüklerine taksim olundu. Sipâhi ağası namıyla da başkumandanın emri altında dört ümerâ-yı askeriye vardı.

Sultan Murad'ın iktidar ve mahâret-i askeriyesi, yalnız meydan-ı muhârebede yalın kılıncı düşman saflarına atılmağa münhasır değildi. Bu büyük padişah, vakt-i hizada askerini hüsn-i tanzim ve tensik ve vakt-i seferde de hüsn-i sûretle sevk ve idare husûsunda pek büyük himmetler, hizmetler ibrâzına muvaffak olmuş, tarih-i Osmanimizde nâmını ilelebet altın hurûfâtla yazdırmağa layık, müessir ve fezâil-i âliye-i askeriye mâlik olduklarını her yerde isbât eylemişlerdir.

Kezâ, eâzım-ı selâtın-i Osmaniyenin düğün cem'iyetleri dahi devlete bir hayli menfaatler bahşetmiştir. Ez-cümle, o sıralarda Anadolu'da kerimesini Yıldırım Bayezid Han hazretlerine nikah etmek şerefiyle mübâhî olan Germiyanzâde, Kütahya, Tavşanlı, Karagöz, Simav kazalarını cihaz-ı arûs olmak üzere vermiştir.

Yenişehir, Seydişehir, Yalvaç, Isparta, kazaları da iştirâen ilâve-i memâlik-i Osmaniye edilmiştir.

(s. 19) Yine o sıralarda Rumeli'de Manastır, Pirlpe, İştib, Sofya gibi mevâki'-ı mühimme Osmanlılar eline geçmiştir.

El-hâsıl, gerek Anadolu'da gerek Rumeli'de taraf taraf icraâ-yı fütûhât olunmakta idi. O esnada ilm-i zafer tev'em-i Osmanî koca Balkan'ın müntehalarında temevvücnümâ-yı i'tilâ olup Bulgaristan ile Sırbistan hükümetleri memleketlerinin fidyeyi selameti olmak üzere taht-ı amânda bulunmakta idiler.

Artık Osmanlıların fütûhât ve terakkiyatı Avrupa ricâl-i siyâsiyesinin gözlerine adetâ diken gibi batmağa başlamıştı. Bu sebeble Osmanlıların âmâl-ı istilacıyânelerine bir sedd-ı mümâna'at çekmek ve onları külliyyen Avrupa kıtasından çıkarmak için Hıristiyanlık âlemini İslamiyet aleyhine teşvik hususunda i'mâl-i fikr etmekten bir an hâli kalmamış idiler...

Yine o sıralardaydı ki, Karamanoğulları külliyetli asker toplayıp kalâ-ı hâkâniyenin zabtına cür'et eylediği işitmekle derhal padişah hazretleri süratle Anadolu'ya geçtiler. Bu def'a dahî Karamanoğulları te'dîb edildi. Hüdâvendigâr-ı Gâzi Hazretleri'nin Anadolu'daki bu meşgûliyetinden bi'l-istifâde Sırp kralı Lâzâr'a nakz-ı ahd ederek Bulgar kralı Sisman ile müttefikten Rumeli vilayetlerini tehdîd etmeye başladılar.

* * *

(s. 20) Artık bunu müteâkip Kosova muhârebe-i meşhûresi sernüma-yı zuhûr olur.

Muharebenin sebab-i vukû'ı hakkında bazı târihlerin beyânâtına göre Karaman muhârebesinde hizmet-i Osmaniye'de bulunan bir iki Sırp askerinin emvâl-i ehâli-i İslamiyeye itâle-i dest-i hisâr eylemelerinden siyaseten te'dîb olundukları cihetle bu keyfiyet-i âlem-i Nasraniyet arasına bir heyecân u dehşet ilkâ eylediğinden ileri geldiği ortaya sürülmüş ise de, hizmetinde ihanet eden bir iki Sırplının idamı birçok hükümetlerin ihtiyâr-ı külfet-i sefer eylemesine bâis olması kadar müsteb'id birşey tasavvur olunamayacağından bu rivayete inanmamak pek tabî'idir.

Ancak, mücelledât-ı tevârih-i mü'teberenin beyânına göre bu kanlı muharebe Hüdâvendigâr-ı nâmdârın sâlifü'l-beyân, Avrupa kıt'asındaki fütûhâtı ve fethedilen yerlerdeki yerli akvâm-ı muhtelifenin zalâm-ı cehl u nâdâniden ve zulm u i'tisâfât-ı kadîmesinden kurtarılıp mazhar-ı saâdet ve emn u adâlet edilmeleri, günden güne Osmanlıların terekkiyât ve şân u şöhretini î'lâya bâis olmakta bulunduğunu görüp bundan kuşkulanan Vesnoy Virko asker vermek mükellefiyetini vakâr ve hissiyyetine yediremeyen Sırp kralının kendisi gibi hükûmet-i Osmaniye aleyhine izhâr-ı tuğyan ve adâvet isti'dâdında bulunan etraf hükümdarlara ve Papaya bir (s. 21) sûret-i meded cûyânede vâki' olan müracaâtı üzerine civâr hükümetleri Osmanlılar aleyhine tahrîk ve teşvîk etmiş olmasından zuhûra gelmiştir.

İbtidâ Sırp kralı izhâr-ı husûmete yeltenerek bir ehl-i salîb teşkîline çalışmış ise de, muvaffak olamadığından bir takım desîselerle muvakkaten setr-i maksat eylemiş ve ortada yalnız Bosna kralı izhâr-ı adâvetten kendini men'edememişti.

İşte bunun üzerine Timurtaş Paşa yirmi bin askerle Bosna üzerine yürüdü. Bu sırada bir taraftan Anadolu'da diğer taraftan Rumeli'de baş kaldıran

düşmanlara karşı Osmanlılar üç cihetten cephe açmağa mecbur kalmışlardı. Dâhili ve hârici bin türlü müşkilât-ı siyâsiyye içinde kalmak bize daha o zamandan beri mukadder olmuşdu!

Bosna kralının kuvveti otuz bin raddesinde idi.

Cunûd-u Osmaniye bidâyeten nâil-i muvafakiyyet olmuş ise de, müteâkiben askerinin yorgunluğu ve mühimmât tedârîki gibi ahvâl ve meşâgil içinde bulunmalarından bi'l-istifâde düşman birdenbire baskın etmekle Timur Paşa fenâ halde düçâr-ı hezîmet olmuş ve yirmi bin kişiden ancak beş bin kişi kurtulabilmişti.

Bu hezîmeti müteâkib hazret-i Hüdavendigâr düşmanın ittîk-ı (s. 22) umûmiyesini haber alır almaz Asya'da te'mîn ve idâme-i sulh ve asâyişi icâb edenlere tevdi' ederek ibtidâ Sırp ve Bulgar ordularının birleşmesini men' için vezir-i a'zam Çandarlızâde Ali Paşa'yı otuz bin kadar süvârî ile Bulgaristan üzerine gönderdiler. Onu müteâkib kendileri dahî sür'atle Edirne'ye tevcih-i veche-i azîmet eylediler.

Padişah hazretleri Pirivâdi, Şumnu, Tırnova gibi mühim mevki'leri zabt ve Niğbolu Kal'ası'na ilticâ eden Sisman'ı evlad-ı ıyâliyle teslim mecbur eyledi. Bunun üzerine tekmi'l Bulgaristan zamîme-i memâlik-i Osmaniye oldu.

Hüdâvendigâr mürûetsiâr, müşârun ileyhe hayâtını bağısladığı gibi rütbesiyle mütenâsib-i tahsîsatta in'âm u ihsân buyurdu. Müahheran kralın oğlu da padişahın sâhib-i tîmâr ve zeâmet bir bende-i mutî'i oldu.

* * *

Müttefikî bulunan Bulgar kralının mahv ve bînişan olduğunu gören Sırp kralı Lâzâr'ın hükümdarlara, kiliselere, manastırlara gönderdiği beyânâtnâmelerin sûreti zîrde mündericdir:

"Sevgili gardaşım,

Evvelce beynimizde cereyân eden muhâbere vechile bana imdâd (s. 23) için var kuvvetinizi toplayarak hemen Karasofça'ya doğru geliniz!

Sultan Murad büyük bir ordu ile Kosova'ya gelerek memâlikimizi zabt etmek ve bizi birer birer mahveylemek istiyor. Raiyyeti kabulden ise bu yolda bir ölümü

tercîh edelim! Yetişemeyen olursa Kosova'ya doğru gelmesini ricâ ederim. İmdâdına gelmeyenin hânesi vîran, evlâd u ıyâli perîşân olsun! Gülecek günü olmasın! Ekeceği tohum bitmesin! Tarlasında buğday görmesin..."⁵

Bu beyannâmelerin o vaktin hükmünce hükûmet-i Hıristiyanıye beyninde fevkalâde te'siri görülmekle Sırp'lılar, Macarlar, Polonezler, Ulahlar, Bulgarlar ve daha sâir bir takım kavimler olanca kuvve-i askeriyelerini toplayarak şiddet-i harareten çözülmüş buz kitleleri gibi Tuna ve Sava cihetlerinden Kosova'ya doğru akıp gelmekte idiler.

Sırp kralı şu imdâdı ile ordusunu pek ziyâde takviye etmiş olduğundan general Demeteryus'u on bin askerle Şehirköy'ü üzerine göndererek orasını işgal ile bu sûretle harekât-ı hasmâneye ibtidâr (s. 24) eyler. Bu sırada da Hazreti Hüdâvendigâr'a bir elçi ile tehdîdâmîz haberler dahî gönderir.

Şehirköy, Bulgaristan'ın müntehâ-yı cenûb-ı garbiyesinde vâki' olub ahâli ve askeri o zamanlar ordu-yı Osmanîde hizmet ederlerdi. Lâzâr'ın mezkûr hisarı zabtelediği mesmû'i padişahi oldukça Yahşi Bey ve sûbaşı Ayân Bey ve Saruca Bey kumandalarında on bin asker gönderilerek kal'ayı istirdâd eylediler. Yahşi Bey Hüdâvendigâr'a gönderdiği raporda düşmanı takîb etmek müsâadesini istihâm ederse de, daha ileri gitmesi mugâyir-i fenn-i harb olduğundan bahisle orduya iltihâk eylemeleri hakkında emir alması üzerine avdete mecbûr olur.

Sultan Murad, Filibe'de kışı geçirip ilkbaharda icrâ edilecek harekât-i askeriye için tertibât ile iştigâl ve tecemmu' için Anadolu'daki ümerâ-yı Osmaniyeye emir-nâmeleri isdâr ve irsâl buyurmakta idiler.

Her iki taraf ilkbaharda icrâ edilecek bu dehşetli ve kat'î muhârebe için bu sûretle hazırlanıyorlardı.

Bu meyânda Obruz Tatarlarının hükümdarı Sirâc Han ile Köstendîl kumandanı Bulgar Kostantin Hüdâvendigârın (s. 25) gerek müessir-i cemîle-i adâlet şîariyesinin meclûb-ı tabî'isi oldukları cihetle teb'a-i sâdikası adedine iltihâkı kendileri için bâis-i şeref u şân bilerek Osmanlı ordusuna iltihâk eylediler. Gerek ordusunun kesb-i takvît eylemesi ve gerek Kostendîl mevki'i istikâmet sevkü'l-ceşyyesi üzerinde bulunması cihetiyle Hazreti Hüdâvendigâr'a

---

⁵ 1314 târihli Kosova salnâmesinden alınmıştır.

fevkalâde bir emniyyet ve metânet gelmiş ve bundan sonra bilâ-tereddüt harbe karar vermişdi.

II.

Vaktâ ki, bahâr Kosova ovasını letâfetine doyumaz bir gülizâr hâline koymuş ve her iki taraf için bir imtihân tâli'i meydanı hazırlanmıştı: Ordu-yu Osmânî Sırbistan'a doğru yürüyüş icrâsına başlamış bulunuyordu (791/1389).

Sultan Murad, birân evvel hedefü'l-harekâtı olan Kosova sahrâsına yetişmek için askerine cebri yürüyüş icrâsını emredib kemâl-i sür'atle Filibe -İhtimân-Köstendil istikâmetiyle Palanga kasabasının dört saat şark-ı cenûbiyesinde ve 2197 metre rakımında 'Sultan Tepesi' denilen gâyet mühim bir ukde noktasından geçti. Hüdâvendigâr bu mühim ukde noktasından geçerek orada çadır kurdu (s. 26) ve ufku panorama gibi açıldığı bu yere 'Sultan Tepesi' nâmı verilmiştir.⁶

Sultan Murad, bu noktadan Karatova'ya inerek pek yorgun düşmüş askerine burada büyük bir istirahat verir. Bu esnâda Kosova'ya gelmiş bulunan Sırp kralı Lâzâr tarafından bir elçi gelerek kendilerini üç aydan beri bekledikleri halde ne esbâba mebnî te'hîri hareket eylediklerini ve birân evvel Kosova'ya gelerek cenk eylemelerini tehdîdâmîz bir tarzda ifâde eyler. Sultan Murad dahî, 'Senin sözlerinin cevabı kılıçla verilir, Kosova sahrasında anlaşırız' ifâde-i hamâsetiyle elçiye yol verir.

Sultan Murad bundan sonra yürüyüş tertibâtına daha ziyâde ehemmiyet vererek Evrenos Bey ile Yiğit Paşa'yı pişdâr kumandanlığına ta'yîn eylediler.

Ordu-yı Osmânî Kratova'dan sonra Kumanova istikametiyle (s. 27) Üsküb'ün şimâl-i garbiyesinde vâki' 'Karadağ' silsile-i cibâlinin mebdî noktası olan ve Üsküb'ün dört saat garb-ı şimâliyesinde bulunan 'Meyançe' karyesine

⁶ Çadır mahalli oralarda herkesçe ma'lum olup hatta Bulgaristan hatt-ı imtiyazı üzerinde vâki' 'Üryan Tepesi' nâm-ı tarassud-ı karakolhânesine karşı bulunduğu ve tabiaten bir istidâd merkezi teşkil ettiği cihetle her mevsîm-i sayfa oraya ikâme edilen askerî müfrezeleri temâm o yerde çadırlarını kurmağı âdet edinmişlerdir.

vâsıl ve oradan 'Breze-Tanyışofça' karyeleri istikametiyle o sa'bu'l-mürûr silsile-i cibâli bi't-ta'kîb 'Murâve' vâdisine iner.

O zamanlar topoğrafya haritaları mevcût olmadığından Osmanlılar dâimâ hatt-ı bâlâları ta'kîb etmek usulü sâyesinde arâzi-i meçhûleden istifâde eylemişlerdir.

Murâve'yi mürûr ettikten sonra altı fırkaya taksîm ve tertîb olundular.

Bundan sonra Gilan'ın şimâl-i garbisinde ve iki saat mesafesinde kâin 'Poneş' karyesine ve oradan Jagofça mevki'ine vâsıl oldular.

Bu Jagofça mevki'i o havâlinin en meşhûr bir boyun noktasıdır ki her bir versâne kemâl-i suhûletle inilebilir.

Sultan Murad, bu noktada istikşâfetini kemâl-i muvaffakiyetiyle icrâ eylemiştir. 'Poneş' karyesinde müşârunileyhin arabası kırılıp köylüler tarafından ta'mîr edilmiş olduğundan mükâfât olmak üzere ince demir levha üzerine bir fermân ısdâr buyurulmuş ve köy ehâlisi tekâlif-i emîriyeden muâf kılınmıştır. (s. 28) Bu muâfiyetin yarım asır evveline kadar mu'teber kalmış olduğu söylenmektedir.

* * *

Hüdâvendigâr'ın Filibe'den i'tibâren ta'kîb etmiş olduğu bu istikâmet hâl-i hazır sevku'l-ceyş erbâbını hayrân bırakır.

Mezkûr karyelerden sonra Hazreti Hüdâvendigâr Gilan'ın beş saat garb-i şimâlisinde 'Nuvberdu' kal'asını dahî işgâl edib ordusunun ikinci derecedeki üssü'l-harekâtını dahî te'sîs etmekle iktidâr-ı askeriyesini meydana koymuştur.

Nuvberdu'nun eski ismi 'İzletnûberdu' imiş. Burası o havâlinin en mühim bir memerrîdir. Burada kadîm Sırlılar tarafından oldukça cesîm ve zamanına göre metîn bir kal'a inşâ olunmuş ve on iki bin nüfûsu şâmil bir kasaba vücûda getirilmişdi. Sonraları kasaba ehâlisi öteye beriye dağılarak şimdi kal'anın hâricinde yalnız ufak bir karye kalmıştır ki, sükkânı o vakitler Anadolu'dan getirilen Türklerden ibârettir. Kal'a harâbeleri el'ân pâyidardır. Sultan Murad bu kal'ade bir müddet ikâmet eylemiş ve hattaâ nâmına sikke dahî darbettiirmiştir.

* * *

(s. 29) Zaman-ı saltanâtlarında vukû' bulan muharebeler Hüdâvendigâr için bir mekteb-i ma'rifet olmuşdu. Kavâid-i fûnûn-ı harbiyeyi muhârebe dediğimiz o tatbîkât mekteplerinde görmüş olduğundan tertîbât-ı sevkü'l-ceyşiyesiyle zamanımızdaki usûl-ı harbe pek güzel esaslar vaz'etmiştir. Düşmana tefevvukı başlıca sūr'atde aramak yalnız Napolyon'a mahsus bir kâide değildir. Ondan pek çok evvel bizim kumandanlarımızın harekâet-ı askeriyyesi lâyıki vechile teşrih ve tetkik edilerek yazılacak ve meydana konulacak olursa içlerinde ne yıldırım sūr'atlılarına tesâdüf olunur!

Ecnebî müverrihîninden bazıları müttefikîn ordusunun adetçe Osmanlı ordusuna fâik olduğunu her ne kadar i'tirâf ediyorlarsa da birkaç misli daha ziyâde olduğunu ketmetmek gayret-i milliyesinde kendilerini men'edemiyorlar.

Hatta Kosova ovasının tûlını on bin ve arzını beş bin hatveden ibâret vâsi'ce bir meydan hâlinde göstererek bundan tarafeyn ordularının kuvveti hakkında bir mülâhaza ve muhâkeme yürütmeğe kalkışmışlardır.

Hâlbuki sahrâyı mezkûr Kaçanık kasabasının iki saat şimâlinde vâki' yeni handan bed' ile Vulçitrin kasabasının yarım saat şimâline kadar tûlen on üç (s. 30) ve 'Gilen' kazasına tâbi' Bardofça karyesinden bed' ile Prizren sancağına tâbi' Vekofça karyesine kadar arzan altı saat imtidâdında bir kıt'a-i vâsiadır.

Bu hesâba nazaran tûlî 65-70, arzı ise iki müntehâsındaki dar noktaları 7-8 ve vasat yerlerinde en geniş yeri 25-30 kilometre tutar.

Kosova sahrâ-yı vâsi'i muhtelif zamanlarda gâyet cesîm ordularla vukûa gelen kat'î ve müthiş meydan muhârebelerine bir sâha-i cenk u cidâl husûsiyle 852/1448 târihinde Macar kralı Hünyad'ın taht-ı kumandasında olan Macar, Avusturya, Eflak asâkir-i müttefikâsını mağlûb ve perîşân eden Sultan Murad Sâni Hazretlerine de bir meydân-ı şehâmet olduğu hâtıra getirilirse ovanın ehemmiyet ve cesâmeti ta'yîn eder.

Ma'lûmdur ki, Kosova ovası Sofya yaylasına kadar imtidâd eden Mevzî Yaylası'nın herbir versânına⁷ kemâl-i suhûletle hareket edebilmek üzere cesîm bir ordunun tahşîdine elverişli metîn bir ordugâhtır.

Tarafeyn ordularının kuvveti hakkında târihlerde pek çok mebâhis mevcûd olduğu cihetle burada tekrarından sarfi-nazar edilmiştir. Ancak en sahîh târihlerin beyânına göre (s. 31) müttefikîn ordusunun mevmû'ı kuvveti 200.000 kişiden noksan değildi. Osmanlı ordusu da 40.000 râddesinde idi.

* * *

Murava'dan geçit harekâtı yapıldıktan sonra Evrenos Bey düşmanın ileridede olduğunu görerek haber vermesi üzerine, cenge hazırlık yapıldığını ve fakat askerin yorgun olmasından ertesi güne ta'lîk edildiğini ve Hüdâvendigâr'ın burada icrâ etmiş olduğu istikşâfâtta düşmanın fevkalâde kesretli bulunmasından dolayı ne yapılmak lazım geleceği hakkında bir meclîs-i harb kurulmasını emreylediğini ve ferdâsı günü o dehşetli meydan muhârebesi verilerek aynı günde muvafakiyetle netîcelendirildiğini târihler müttefikân beyân etmekte ise de, bu da hiçbir vakit doğru olamaz. Zira, meydan muhârebesi verilen Lap Suyu ve civârı ovanın tâ müntehâ-yı şimâlîsinde vâki' olup Murâvâ'dan oraya kadar yalnız yürüyerek bile bir ordunun iki ve hatta üç günde muvâsalat etmesi imkânı olamayacağından böyle muvâsalat ettiği akşamın ferdâsı günü meydan muhârebesi verilmiş olmasına ve aynı günde netîcelendirilmesine yine oralarını görmeyenlerce i'timâd olunabilir.

Ancak Sultan Murad'a yukarıda zikredilen kal'ayı (s. 32) yed-i zabtına geçirdikten ve Jağofça gibi mühim bazı mevâkii tuttuktan sonra her gün muntezaman istikşâfâtını icrâ ettirir ve düşmanın kısm-ı küllisini arardı. Bir gün istikşâfât icrâ ettirirken Periştine'nin cenûb sırtlarında düşmanın kıtaât-ı sağîresine tesâdüf edilmiş ve musâdamât başlamıştı. Hatta şimdiki Fîrozîn kasabası önlerinde dahî bir musâdeme vâki' olduğu mervîdir.

Görülüyor ki Sultan Murad ordusuyla Mûrâvâ'dan geçer geçmez birden ova cihetine doğru gitmeyib orada icrâ ettirdiği istikşâfât ve tahkîkât ile ovanın şarkında şâyân-ı işgâl bazı mevâki'i mühimme mevcûd olduğunu anlayarak

⁷ Burada metne göre 'versânına' (ورساننه) diye okuduğumuz bu kelime muhtemelen yanlış yazılmış olmalıdır. Anlatımın akışına göre buraya 'yanına/noktasına/yerine' gibi anlamlara gelebilecek bir kelime yazılmış olmalıdır.

evvelen mezkûr mevâki' istikâmetindeki Balkanlara doğru hareket eylemiş ve ordusuna üssü'l-harekât olarak mezkûr mevâki'i işgâl ettikten sonra ovaya inmiştir ki, bu hareketinin ne kadar fenn-i harbe muvâfık olduğunu insan düşündükçe hayretten hayrete düşüyor.

Sultan Murad'ın birkaç geceler Kosova ovasında konak te'sis etmiş olduğu hakkında vesâik mevcuttur. Hattâ Bâbüş karyesinde geceyi geçirerek Bâbüşan yâd u tevsîm olunan bir Hıristiyanın hânesinde konaklamış olduğu hâla bu isimde ma'rûf âilenin nezdinde çorba içtiği kaşığın yakın zamanlara kadar mahfûz bulunmuş olmasıyla (s. 33) sâbittir. Padişâhı mürüvvet şî'âr bu karyede dahî bir fermân-ı hümâyûn bırakarak karye ehâlisini tekâlîf-i emîriyeden muâf kılmışlardır.

Buradan başka şimdiki Lipyân istasyonu karşısında ve yirmi dakika mesâfesinde Üç Kavaklar nâm-ı mahalde çadır kurarak geceyi geçirdiği oralarca mervîdir. Hattaâ mahall-i mezkûrda elyevm mevcût üç dört asr dîde çınar ağaçlarının koyu sâyeleri bu hâtıra-i târihiye dolayısıyla o civâr halkının bir mesîre-i inzivâpenahî olmuşdur.

Müttefikîn ordusunun daha bidâyetinden nihâyetine kadar ovanın müntehâ-yı şimâlisinde akan Lap Suyu'nun sağ sâhilinde ta'biye edildiğini târihler ifâde ederlerse de o kadar cesîm ve hârbci olan bir ordu Lap Suyu'nun ihâta ettiği dar bir kıt'a-i arâzide neden kapanıp kalsın? Şüphesiz orada saplanmayıp ovanın cihet-i cenûbiyesine inmiş ve yukarıda beyân olduğu vechile Osmanlı ordusuyla ufak tefek musâdemâta girişmiştir. Cenâhlarını setr için bu sûretle ta'biye edildiği mülâhaza olursa bile kabul edilmez. Zîrâ, Lap Suyu hemen her mevsimde geçit verecek derelerden olduğundan hiçbir vakit bir (s. 34) mâni' teşkil edemez. Husûsuyla pek külliyetli gelen Macar atlılarının o gibi kesik ve ârızalı bir arâzide iş göremeyecekleri cihetle onların da vâsi' ve elverişli bir ovaya inmiş olmaları en tabi' harekât-ı askeriyedir.

Şu hâle nazaran müttefikîn ordusu ya kademe kademe mağlûb ve münhezim olduktan sonra Lap Suyu'nun sağ sâhiline kadar çekiliyor, yâhut asıl kısım-ı küllisini evvelden beri mezkûr sâhilde bulunduruyordu.

Müttefikîn ordusu mezkûr derenin muhît olduğu arâzide tertîbât aldıktan sonra Osmanlı ordusu dahî şimdiki Sultan Murad Türbesi ve Mezgit karyesi civârlarına kadar ilerleyerek hasmının kısım-ı küllisine takarrub etmiş

bulunuyordu. Sultan Murad istikşâf için işte bu noktada kâin ufacık ve önü açık bir tepeye çıkararak hasmının nisbet kabul etmeyecek derecede olan kuvvetini anlamış ve o günün akşamında bir meclis-i harb ictimâ'ını emr u fermân buyurmuşdu.

Teşşekül eden meclis-i harbde ümerâ-yı askeriye bazılarını saff-ı harbin önüne devaler sevk edilecek olursa Macar atları henüz deveye alışmamış olduklarından dolayı ürkerek düşman saff-ı harblerini bir hezîmet ve perîşâniyete uğratacağını (s. 35) dermeyân etmişlerse de gâzî Evrenos Bey, Timurtaş Paşa ve şehzâde Yıldırım Bayezid bu fikri aslâ musîb görmeyerek bu gibi desâis isti'malinden eltâf-ı Rabbâniyeye ademi i'timâd çıkacağından mâadâ, Osmanlı askeri gibi dîn ve devleti uğrunda fedâ-yı cânı cana minnet bilen sâf ve mu'temed bir askerin zaif i'tikâdına vesîle olacağını ve ileriye sürülmek istenilen devaler düşman atlarını ürkütemeyib de bilakis kendileri ürkerek Osmanlı ordusu içine dalıp safların intizâmını bozmaları dahî müsteb'id olmadığından bunun Osmanlılar için pek vahîm netîceler tevlîd eyleyeceğini, hâsılı en iyi bir tedbîr var ise, o da sâf kalblerle ve şân-ı İslamiyet'e lâyük bir sûret-i merdânedede düşman üzerine atılarak fevz u zaferi avnu İlahîden beklemek lâzım geleceğini bir lisân-ı hamâset ve şehâmetle beyân etmesi üzerine, bütün emera-yı askeriye tarafından bu re'y fevkalâde musîb görülmüş ve hepsine yeniden bir sürûr gelerek herkes yârınki kat'î muhârebeye hazırlanmak üzere kıt'aları başına çekilmiştir.

O gece sultan Murad'ın gözlerine uyku girmeyerek nâil-i nusret olması için bütün gece ibâdet ve taât ve:

Âb-ı rûy-i Habib-î Ekrem için,

Kerbelâ'da revân olan dem için,

(s. 36) Şeb-i firkatte ağlayan göz için,

Reh-i aşkında sürünen yüz için,

Ehl-i derdin dil-i hazîni için,

Câna te'sir eden enîni için,

Eyle yâ Rabbi lütfünü hemrâh,

Hıfzını eyle bize pişt u pâh!

Ehl-i İslâm'a ol muîn u nasîr,
Dest-i â'dâyı bizden eyle kasîr,
Etme yâ Râb mücâhidîni telef,
Tîr-i a'dâya bizi kılma hedef.
Cismimiz sakla gerd-i ma'rekeden,
Cünd-i İslâm'ı bekle mühlükeden,
Bunca yıl sa'y-ü ictihadımızı,
Gazavât içre yahşi adımızı,
Etme yâ Râb kahrın ile tebâh,
Yüzümü halk içinde etme siyâh
Râh-ı dîn içre ben fedaâ olayım,
Siper-i askere hedy olayım,
Din yolunda beni şehîd eyle,
Ahirette beni saîd eyle,
(s. 37) Mülk-i İslâm'ı pâyimâl etme,
Menzil-i fırka-i dalâl etme,
Keremin çoktur ehl-i İslâm'a,
Dilerim kim erîşe itmâmâ.

Zemzemesiyle cenâb-ı Hakka münâcat ettiler.

Nihayet galebe-i nevmle sabaha yakîn otağ-ı humâyunlarında biraz uykuya dalmış idi. Kim bilir şâhid-i zîbâ-yı zaferi hangi tarafa bahşetmek, kim bilir hangi cihete bir yevm-i saâdet hazırlamak için sabah olduğu vakit bir nesîm-i fevz u zafer akşamdan beri dâhilen müteheyyic ve yakaza halinde uykuya dalmış olan

Hüdâvendigâr-ı şöhretşi'ârın göz kapaklarını okşayarak o hârîka-i harb ve celâdeti uyandırdı.

Sabaha karşı güzel bir rahmet yağarak düşman süvârisinin ve bilhassa Macar atlarının meşy-i hareketlerine mâni' olacak derecede çamur husûla gelmiş olduğundan Hazreti Hüdâvendigâr bu lûtf-i nâgihânî-i âsumânîye karşı secde-i şükrâna kapandı.

Hüve'l-Latîf... yuvalarından uyanmış binlerce kuşlar bu rûhânî bahar sabahını alkışlıyorlardı.

(s. 38) III.

O gece düşman tarafından dahî fevkalâde bir meclîs-i harb akdeylemişti:

Esnâ-yı müzâkerede voyvodolardan ba'zıları zulmet-i leylden bi'l-istifâde Osmanlılar üzerine bir gece baskını icrâ edildiği halde büyük bir hezîmete uğratılacağını beyân etmişlerdi. Ancak Yorgi nâmında bir serdâr bu re'yi musîb görmeyerek, zâten gâlibiyetin kendilerinde olduğuna şübhe yoksa da zulmet-i leylden istifâde ile kaçan Osmanlıları bire kadar kırmak mümkün olamayacağından, gündüz gözüyle hiç biri kurtulmamak üzere cümlesini kılınçtan geçirmek için muhârebenin ferdâya ta'lîki lüzûmunu beyân etmesi üzerine bütün o meclîs-i harb bu re'yi pek musîb ve muvâfak görmüştü.

IV.

Osmanlı ordusunun nizâm-ı harbi:

Umûm kumandan: Hüdâvendigâr hazretleri

Erkân-ı harbiye reisi: Gâzî Evrenos Bey

Birinci fırka kumandanı: Sadrâzam Ali Paşa

İkinci fırka kumandanı: Yıldırım Bayezit

(s. 39) Üçüncü fırka kumandanı: Eyne Bey

Dördüncü fırka kumandanı: Ya'kûb Çelebi

Beşinci fırka kumandanı: Saruca Paşa

Altıncı fırka kumandanı: Bizzât Hüdâvendigâr Hazretleri

Osmanlı ordusunun muhârebe nizâm-ı kitâba merbût haritada gösterilmiş olduğu vechile sağ ve sol cenâhlarla merkezden ibâret olmak üzere üç kısımdan mürekkebi idi.

Merkezde Hüdâvendigâr şeref endâz-ı mehâbet oluyordu!

'Başka bir kuvvet verir cengâverânın kalbine

Kalb-i leşkerghâhda hazret olunca münceli'

Zât-ı şâhanelerinin pişgâh-ı müs'adet ihtivâlarında bir fırka yeniçeri askeri ahz-ı mevzi' etmiş idi ki, yeniçeri ağası Mehmed ağa bu askerin üzerinde ve iki bin kadar tîr endâz umûm kumandanın muhâfazasında bulunuyordu.

Sağ cenâh, şehzâde Yıldırım Bâyezid kumandasında olan Arablar ile Evrenos Bey'in kumandasındaki sipâhîlerden mürekkebi idi. Sağ cenâh serdârları meyânında Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa ile İnce Balabân, Balbân ve Lala Şâhîn Paşa ve Yahya Bey ve müstecâb sûbaşı (s. 40) bulunmakta idiler. Sol cenâh küçük şehzâde Ya'kub Çelebi'nin taht-ı kumandasında idi ki, Anadolu beylerbeyi Sâruca Paşa şehzâde-i müşârun ileyhin mâiyetinde bulunduğu gibi Karaman ve Kastamonu ve Hamîdeli ve Menteşe ve Teke ve Germiyan'dan gelmiş olan asâkir-i muâvene ile Anadolu askerinden müteşekkil idi.

Mevkib-i hümayunun ilerisinde bir fırka askerle bir miktar topçu sûbaşı ve Karamukbil gibi serdârlara tâbi' olduğu halde vezîr-i a'zam Ali Paşa kumandasında olmak üzere mukaddemetü'l-ceyşi teşkîl ediyordu.

Hattı harbin sağ cenâhı metrisli bir ordugâha müstenid olup sol cenâhı gerisinde Sâruca Paşa'nın kumandasında Anadolu beylerinin gayr-i muntazam askerlerinden ibâret bir fırka, ihtiyâtı teşkîl eylemekte idi.

Müttefikîn ordusunun nizâm-ı harbi:

Merkezde: Bizzat Sırp kralı Lâzâr'ın taht-ı kumandasında olarak Macaristan, Eflak, Hersek asâkiri.

Sağ cenâhta: Vuk Brankoviç'in idâresinde Sırp ve Lâtîn asâkiri.

Sol cenâhta: Bosna kralı Tvarko oğlu kumandasında Bosna ve Bulgar askeri bulunmakta idi.

(s. 41) V.

Meydan muhârebesine 791 sene-i hicriyesi Şa'bân-ı muazzamının on dördüncü ve 1389 sene-i milâdiyesi Haziranının onbeşinci Pazartesi günü başlanmak üzere hazırlık tertibâtı alınmış ise de o gün düşman tarafından kim bilir ne sebebe mebnî harp edilmemesi iltizâm edilmiş ferdâya ta'lik olunmuş idi.

Hatta yevm-i mezkûre de düşman ordusuna mensûp iki üç îleri Karakol neferini esîr etmiş olan İnce Balabân Bey, o gece müttefikînin Osmanlılar aleyhine bir gece baskını tedârikinde bulunduğunu ve fakat Yo(r)gi nâm-ı serdârın buna mâni' olduğunu öğrenmiş ve bu haber Osmanlı ordusuna şâyî' olunca o akşam teşdid-i takayyudât edilmişti.

Ferdâsı Salı günü sabâhı her iki taraf Lap Suyu'nun tarafeyninde ahz-ı tertibât etmiş bulunuyordu.

Hüdâvendigâr Hazretleri mürettib-i sufûf-ı muvahhidîne karşı himmet-i pâdişâhâneleri gibi bülent bir savt ile gâyet müessir ve mehîc olan âtideki nutk-u âliye-yi irâd buyurdular:⁸

“Evlâdlarım:

Düşman namus-u millîmizi mahvetmek için karşımızda (s. 42) duruyor. Gayret ve hamiyet-i diniyemizi gösterecek birgün varsa o da bu günkü gündür.

---

⁸ 1314 senesi Kosova salnâmesinden.

Erkekliğinizi, mertliğinizi gösterecek zaman bu zamandır. Bu nice vakitten beri hânedân-ı Osmânî sizinle iftihâr ediyor.

O hânedân her yerde gösterdiğiniz kahramanlık âsârını bugün dahî sizden bekliyor. Göreyim sizi! Me'mûl etmem ki sevgili pâdişânızı mahcûb edesiniz. Muînimiz Allah'tır."

Nutkun hitâmında harbe başlandı, iki taraf çarhacıları meydân-ı mübârezeye atıldılar. Osmanlı çarhacılarının kumandanı vezîr-i a'zam Ali Paşa, müttefikîn çarhacılarının kumandanı da Yorgi nâm-ı serdâr idi. Çarhacılardan sonra tîrendâzler sevk edildi. Bunların şiddetle yağdırdıkları oklar düşman tarafından pek çok telefâtı mûcib oluyordu.

Bunları müteâkip her iki taraf kuvvetleri mütevâliyen yekdiğeri aleyhine hücum eylemekteydi. Osmanlılar; Avrupa kıt'asını terk ile Asya'ya çekilmek gibi bir şerm u hicâb-ı ebedîyi ihtiyâr etmektense, nâmuskârâne olmağı, müttefikîn de; ortaya koydukları dîn gavgâsını gâib etmektense, bire kadar mahvolmağı tercih ederek döğüşüyorlardı.

(s. 43) Muhârebeye tarafeyn ordularınca kılıç, mızrak, kargı, külünk, balta gibi âlât-ı cârihe isti'mâl edilmiş idi. Bunlardan başka Avrupa kıt'asında ilk defa olmak üzere tarafeynce top ve tüfenk dahî isti'mâl edilmişse de, efvâh-ı nâriyenin daha o derece kesb-i mükemmeliyet edememesinden dolayı bunlardan pek de istifâde edememişlerdir.

Nihâyet düşmanın sol cenâhını kumanda eden Bosna kralı Osmanlıların Arap ve sipâhîlerden mürekkebe olan sağ cenâhını geriye püskürtebilmişse de, arası çok geçmeden şüceân-ı Osmâniyenin salvetine mukâvemet edemeyerek münhezimen ve makhûran firâr etmiştir.

Düşmanın sağ cenâhı dahi, Ya'kup Çelebi'nin kumandasında bulunan sol cenâhdaki Anadolu askeri üzerine hücum ederek, Ya'kup Çelebi ile Turgutca Beyi ve fırkanın müntehâsında ta'biye edilen Eyne Bey kolunu münhezim eylemişse de, şehzâde Yıldırım Bâyezid mahâret ve besâlet-i askeriyesiyle ahvâl-i harbiyeyi Osmanlılara nâfi' düşürecek bir halde ta'dîl ve ıslâh ederek, savlet olanca dehşetiyle başladı. Hüdvendigâr-ı fedâkâr dahî bu sırada fırkasıyla düşmanın kalbgâhına taarruz etti.

Artık bu üçüncü başlayan musâdeme, netîce-i muzafferiyeti lâıyk olan tarafa bahşedecekti, bu pek muhakkaktı. (s. 44) Zîra, Osmanlıların her iki cenâhı birer def'a münhezim olmuş ve te'mîn-i muvaffakiyet için en son ahzettikleri tertibâttan başka yapacakları kalmamış idi.

Düşmana gelince: o da yalnız sağ cenâhtaki altmış beş bin kişilik kuvvetinden otuz yedi bin telefât verip, mecmu' kuvvetinin sülüsânını gâib ettiğinden kuvve-i ma'neviyyesine halel gelmişti.

Müsâdeme gâyet hûnrizâne olarak birkaç saat böyle devam etti. En nihâyet şahid-i gülçehre-i muzafferiyet Osmanlılara tebessüm etmiş olmakla, düşman gündüz saat dokuzda taraf taraf perişan bir sûretle firâra başlamışdı.

VI.

Müttefikînin bakiyyetü's-suyûfu ademi intizâm içinde muhtelif istikametlerle şimâl ve şimâl-i garbiyeye doğru ric'at ettiler. Yıldırım Bâyezîd Podiva cihetlerine, Ya'kup Çelebi de Çiçavîçe silsilesine doğru düşmanın ta'kibine emr aldılar.

Mezkûr istikâmete gitmek üzere emralmış olan Yıldırım Bâyezîd, Râdişofça karyesi üzerinde vâki' Sultan Tepe'sine kadar düşmanı ta'kîp eder. Bu noktayı (s. 45) tutmasındaki maksad Lûjan Köprüsü'ne inerek darma dağınık halde ric'at etmekte olan düşmanın hatt-ı ric'atini kat' etmekdi.

İki şehzâde düşmanla irtibâtı gâib etmeyecek vecihle mezkûr istikâmetlere doğru fa'âlâne hareket etmiş düşmanı küllî telefâta uğratmışdı.

* * *

Düşünülsün! Osmanlılar o zamana kadar Kosova arâzisini aslâ tanımadıkları ve ellerinde harita ve buna mümâsil vesâit külliyen mefkûd bulunduğu halde, tâ Filibe'den kalkarak en muvâfık bir sevkü'l-ceyş istikâmetini ta'kîben Kosova'ya kadar gelsinler ve orada beş misli bir düşmana galebe çaldıktan sonra Merâmor ve Çiçavîçe gibi ârızalı ve mechûl bir arâzi içlerine girerek münhezim olan düşmanı ta'kibe koyulmak gibi fenn-i hâzır-ı askeriyenin en muvâfık bir hareketini îfâ eylesinler!

O zamana kadar Üsküp şehir-i müstahkemi de, henüz sükût etmemiş bulunuyordu ki, Jağofça meşhûr boyun noktasıyla Nuvberdu müstahkem kal'asını işgâl ederek evvel bi-evvel ordusunun üssü'l-hareketini te'sîs eylemesi hakîkaten 've lehû bahş'dir!

(s. 46) Vâhayfâ ki! Hüdâvendigâr Hazretleri o sırada meydân-ı muhârebeyi keş u güzâr ederken maktûller arasında Sırp serdârlarından Miloş Koploviç⁹ nâmında bir mecrûh güyâ Müslüman olmak için hazreti pâdişâhın yanına götürmelerini mukarribîninden istihâm etmesi üzerine Hüdâvendigâr Hazretleri huzuruna getirmelerini emr u fermân buyurur. Ve merkûm pâbûs devlet-i me'yuslarına mukârin olduğu bir sırada, yeni içinde saklamış olduğu bir hançer-i zehr âlûdu, gâzi-i şehriyârın mübârek sînelere havâle ederek o salâbet-i mücessemi şehîd eder.

Hüdâvendigâr Hazretleri ahz-ı ceriha-i tahâret eyledikten sonra, daha bir müddet yaşamış ve makarrebînin hüzn u kederlerini şu âlî kelâmlarla tahfif ve kendilerine vasiyyette bulunmuşlardır:

"İslâmın muzafferiyyâtı kendimin kurban olmasına mütevakkıf ise, câm-ı şehadetle bigâm buyurulmaklığımı cenâb-ı Hakk'tan duâ etmişdim. Duâlarım mazhar-ı icâbet-i rabb-i kerîm oldu. Binlerce hamd u senâ olsun ki, islâm askerini muzaffer görenek hayatıma böyle lezâiz içinde hitâm veriyorum. Oğlum Sultan Bâyezid'e tab'iyet ediniz! Sizi oğulları makâmında tutsun! Miloş'un beni cerh ettiğine müteessir olmayın; zinhâr ve zinhâr reâya-yı incitmeyin, mâl ve ırzlarına tecâvüz ettirmeyin! Eğer reâyanın hukuk-u meşruâlarını muhâfaza ederseniz, cenâb-ı Hakk da sizi ve devletinizi hıfz ve pâyidâr eder, çünkü rızâ-yı samedânîsi ondadır."

(s. 47) Ölüm halinde iken Hüdâvendigâr-ı fedâkârın sarf ve irâd eylemiş oldukları bu kelâmlar ne kadar âlî ve şâyân-ı takdîstir!

Düşmanın ta'kibinde bulunan şehzâde Yıldırım Bâyezid, vak'a-yı fecâyı haber alır almaz karargâha avdet eder. Peder-i âlî gevherlerini hûn âlûd bir halde görünce eşkâbe-i teessürünü zapta kâdir olamaz. Nihâyet Hüdâvendigâr Hazretleri, bu saat ağlanacak feryât edilecek bir saat olmadığını ve ölüm denilen şey herkes için muhakkak olub, âdî ölümlere nisbet edildiği halde şehâdetinin

⁹ Bu isim Latin harfleriyle 'Milos Obilic' şeklinde yazılmaktadır.

câna minnet addolunacak bir ni'met-i uzmâ olduğunu, ihtâr ile oğlunun tahfif-i âlâmına çalışır ve itmâm-ı zafer için kendisine bir takım tedâbîr-i askeriyye ve siyâsiyye i'tâ buyurduktan sonra gözünü arkada bırakacak dünyada bir arzusu kalmadığını görmek bahtiyarlığıyla şâhâne bir ölüm içinde hayât-ı fâniyesine hitâm verir.

Rûh-u pür fütûh-u şâhâneleri elyevm Kosova sahrâsında Piriştine kasabasının bir buçuk saat kadar şimâl-i garbiyesinde, uzaktan bir ikil-i muazzam gibi duran, o âli kubbenin bulunduğu yerde i'la-yı illiy(yi)ne suûd etmiştir (791/1389)

Rahmetullahi aleyh ve rahmeten vâsia

(s. 49) Hayf sad-hayf ki, bu esnâda vicdân-ı beşeri ilelebet sızlatan pek feci' bir vak'a zuhûra geldi: Yıldırım Bâyezid, bîat dolayısıyla bir unsûr-u latîf ıtlakına sezâ olan birâderi şehzâde Ya'kup Çelebi merhûmu Çiçaviçe Balkan'ında pek esefengîz bir sûrette katl ettirmiştir. Bütün hasâis-i bir güzîde-i askeriyesine rağmen târih, burada Yıldırım'ın sahâyif-i şa'şaadâr hayatına gayr-i kâbil hak bir nokta-i siyâh-ı esef va'zeyler.

Ya'kup Çelebi, kâffe-i mehâsin-i ahlâkiyeyi câmi' bir şehzâde idi. Bütün fazâiliyle, mehâsin-iyle Osmanlı ordusunun pek ziyâde teveccühüne mazhar olmuştu.

Hem Hüdâvendigâr Hazretlerinin hem de şehzâde Ya'kup Çelebi'nin na'ş-ı gufrân nakışları Bursa'ya nakl onulmuştur.

Hüdâvendigâr hazretleri orta boylu, değirmi çehrelî, güler yüzlü ve gâyet mütevâzî', mütediyyin, âdil, müdebbir, kahraman tînet, reâye perver, sâhib-i lütûf u mürüvvet u ihsân bir hükümdâr-ı zîşân idi.

Eser-i celîl-i peygamberiye tab'iyetle gâyet sâdeliği severdi. Ve bu sebeple sûf nâmıyla yünden ma'mûl hafif kumaştan başka bir şey iktisâ etmezdi.

Dâmâdı Karamanoğluyla şehzade Sâveci Çelebi'nin (s. 50) isyanları vuku' bulmasaydı Avrupa'ya haddini bildirmek için Bâyezid'in ve İstanbul'un fethi için de Fâtih'in zuhûrlarına ihtiyaç bırakmayacaktı.

Hâlede hilâli andıran Osmanlı bayrağıyla tuğrâ-yı garra-yı hakânî ahd-i hümâyunlarında ihtirâ' olunmuş cândan azîz birer yâdigâr-ı kıymetdâridir.

Meşhedin derûnî hâlîlerle mefrûş ve dîvârları hutût-u metnuayi hâvî levhalarla menkuştur. Bu mahall, mukaddes-i ziyâretgâh-ı inâm olmakla beraber, o civâr halkının yegâne nuzhetgâhıdır.

Kosova'nın ehemmiyet-i mevkiaya ve siyâsiyyesini bir kat daha artıran, bu meşhed-i mübârek orada şeref-i mevcûdiyetidir. Bir karış hâkı, bin cevher-i câna bedeldir.

Bu muhârebede Hüdâvendigâr Hazretlerinin sancakdârları Gâzî Mistan Ağa dahî şehîd düşmüştür. Meşhedî, türbenin yarım saat bir mesafesindedir.

Çâr Lâzâr ile ümerâ-yı Hıristiyaniyeden bir çokları bu muhârebede maktûl düşmüştür.

Rivâyete nazaran Lâzâr sahrânın vasatında şimendüfer güzergâhında kâin Kuzme karyesinde tevellüd etmiş ve o (s. 51) zamanlar Sırbistan'ın pâyitahtı olan Kruşoça'da yetişmiştir.

VII.

Gâlibiyeti Osmanlılara tevcîh ettiren esbâbın başlıcası ber vech-i âtîdir:

a) Osmanlı askerinin zapt u rabt ve intizâmca müttefikîn ordusuna her sûretle fâik bulunmakla beraber gâyet metîn bir i'tikâda mâlik olmaları.

b) Osmanlılar, vakitlerini dâimâ seferde geçirip bütün ümerâ-yı askeriyyenin alelhusûs Evrenos Bey, Lâlâ Şâhin Paşa, Hacı İlbey gibi kumandanların pek büyük bir tecrübeyi hâiz bulunmaları.

c) Bilhassa ordubaşı kumandanı olan Hüdâvendigâr'ın tecârib-i adîde ve havâss-ı mümtâze-i askeriyyesi ve Yıldırım Bâyezid ile Ya'kup Çelebi merhûmun sür'at-i berkiyye ve celâdet-i fitriyyeleri.

d) Osmanlı ordusunun sağ cenâhı metrisli bir ordugâha ve yüksek sırtlara ve sol cenâhı Setinçe Suyu'na istinât ettirildiği cihetle yalnız cephe hücumlarına ma'rûz kalmalarıdır.

(s. 52) Müttefikîn askeri, kıymet-i askeriyece Osmanlı askerinden pek dÛn bir mertebede idi. Kuvve-i ma'nevîyeleri dahî aynı derecede münkesirdi. Ordularında intizâm olmadığı gibi, Osmanlı fırkaları arasında teesÛs eden irtibât dahî bunlarda mevcÛd değildi. Muhârebenin bidâyetinden nihâyetine kadar bir güne ta'dilat ve tertîbât-ı harbiyye icrâ etmediler, bununla berâber, kumandanlar kıt'ât-ı sâirenin vaziyetinden aslâ haberdâr olmuyordu. Çâr Lâzâr'dan gayrı kumandanları dahî gayretsiz, kıymetsiz idiler. Bununla berâber müttefikîn ordusu, hissiyât u âmâli tamâmen müşterek olmayan ecnâs-ü milel-i muhtelifeden mürekkeb olarak bu kuvvâ-yı muhtelifeyi ancak gayret-i diniyye bir noktaya sevk ve cem'etmiş ve esbâb-ı mâddiyye yalnız harb menfaatinden ibâret bulunmuş idi.

Osmanlılar bu vechile müttefikîn ordusunu mağlub ve perişân ettikten ve oralarda lâzım gelen tedâbir-i âsâyışperverâneyi te'mîn için bir müddet kaldıktan sonra bir hayli userâ ve mâl ve ganâimle berâber yeni pâdişahlarıyla Piriştine-Kilen-Preşova-Kratova-Köstendil istikâmetiyle Filibe'ye oradan Edirne'ye avdet eylediler.

* * *

(s. 53) KOSOVA SAHRÂSÎ

Ey kâri! Sâik-i kaderle bir nevbahar sabâhı bu latîf ve mukaddes sahrâya yolun düşerse, her biri nazar-ı hikmete birer şehîd cerîhası arzeden mevcehîz çiçeklerden, çimenlerden öyle şem-i hayât efzâ duyarsın ki, birden bir zevk-i ruhânîye bir müddet teslîm-i vicdân eder gidersin!

Akşamlarında öyle ulvî, hissî bir letâfet vardır ki, kâl u kalemle tasvîre sığmaz. Kim bilir üzerinden ne kahramanlarımız aşmış, kim bilir ne kadar dehşetli muhârebeler seyretmiş bir şâhikânın üzerinde şems-i âlemtâb iğtirâb etmeğe hazırlanırken o Kosova kahramânının hâl-i ihtizârdaki çehre-i hûn âlûd-i şehâdetini tasvîr eder.

Zirvesi dâima beyâz duran Şâr dağlarından kopan rüzgarlar türbenin civârında birkaç yüz sene evvelki menâkib-i harbiyyeyi pek hazîn bir sûrette züvvâra nakl u rivâyet eder. O rüzgarlar estikçe ecdâdımızın galgale-i tekbirlerini insan duyar gibi olur...

Türbenin beyaz cephesi geceleri güyâ ki bir ufk-ı sihrîdir!

Ovanın o saha-i dilpezîr letâfetini insan bir görüşte (s. 54) sahâyif-i tevârihin ne fasîh bir kitâb tefsîri olduğunu anlar.

Bu vâsi' sahrâ-yı behşetiyyenin âğûş-ı safâsına yaslanmış pek çok nazarrubâ köyler vardır. Kahramanlıkta kâinat içerisinde emsâli bulunmayan ehâlisinin hafızası pederlerinden intikâl etmiş rivayet-i meşhûre-i târihiyye ile müzeyyendir. Hissiyâtperver kullarıyla o kahramanlarımızın destân zaferlerini okudukları zaman dinleyenler değil, kendileri bile cûş-u hurûşa gelerek eşkrîz olurlar!

Türbenin civârında kan gibi kırmızı Bajur ta'bîr olunur bir nev'i çiçek yetiştir ki, mevsim-i rebîada oralarının letâfetini ravza-i beheştîye çevirir. Bu çiçekler pek çok erbâb-ı merâk tarafından kökleriyle çıkarılmış, saksılarda, mu'tenâ yerlerde kemâl-i i'tinâ ile ekilmiş, bakılmış ise de, semere-i bahş olamamıştır. Kim bilir ne hikmete mebnî, yalnız o gûlizâr beheşt âbâdın hevâ-yı ceyyideyle tenemmüv eder bir bedîa-i fitrattır!

Şimendüfer, sahrânın tam vasatından geçer. Tren Üsküp'ten Metroviçe'ye giderken meşher-i bidâyi'i tabîat ıtlakına seza olan Kaçânîk, nam-ı diğerle Orhâniye boğazından çıkar çıkmaz birden düdüğünü çınlatır. O tanîn, (s. 55) hevâ-yı mühît-i sâf içinde dalgalandıkça Osmanlı göklerinde tüyleri ürpertici akisler husûla getirir. O vakit buradan ilk defa geçecek olan yolcular daha Üsküp'den beri sahrâyı, o fûshatzâr bedî'i görmek için kalblerinde hissettikleri arzu-yu şedîde artık mukâvemet edemeyerek derhâl pencerelere yaslanırlar. İlerlendikçe nazar-ı temâşâ her dakîka bir feyz-i mütemevvic görerek ferahyâb olur.

İnsan bu sahrâ-yı mübârekten her gelip geçtikçe lisân-ı kalb ve ruhuyla şâirin:

“Bu ne ulvî cihân-ı nûrânî

Ne neşât ve safâ-yı vicdânî

Her giyâh zemin başka zebân

Her avuç hâki bir diğer âlem

Her varak bin kitâp ile yeksân:” beyitlerini okumakta meslûbu'l-ihtiyâr kalır!...

Bu mukaddes sahrâda bir avuç Osmanlının gösterdikleri azm u himmet sâyesinde Rumeli kıt'asında hâkimiyet-i milliyemiz te'mîn edilmişti. İşte yine bu kıt'ada üç yüz yirmi dört senesi haziranı nihayetlerinde bir fırka-i muvahhidîn Feruzîn'de ictimâ' ederek hürriyetin istihsâli (s. 56) uğrunda kanlarını dökceklerini ahd-ü peyman eylemişler ve Manastır ile Selânik'te uğraşan zümre-i nâciye-i muvahhidînin metâlib-i hürriyetperverânelerinin tesrî'i husûlüne muvaffak olmuşlardır.

Nur-ı hürriyet, birden, Selânik, Manastır, Kosova'nın, bu üç hemşîre-i efsûnkâr vatanın Limbûsî, Polister, Şâr ufuklarında tulû' ederek zalâm-ı istibdâdı çak çak eyledi.

SON